

Latinský "Cornutus" s českými glosami od Kříže z Telče

Katarzyna Jasińska

Kateřina Voleková

Mezioborové kolokvium *Historický text a jeho interpretace*

Kozojedy, 12-14.10.2022

PAN **JP** Instytut Polskiej
Języka Akademii
Polskiego Nauk

Ústav pro jazyk český
Akademie věd České republiky

Základní informace

- Tvůrci: Jan z Garlandie, Otto von Lünenburg
- Vznik: 13. století Anglie/Německo
- Určení: školní příručka, čítanka pro nižší a střední latinské školy
- Cíl: vysvětlení vzácných slov (*vocabula exotica*), zejména cizího původu

Cornutus ve středověku

☞ Spousta rukopisných opisů

☞ Rukopisy obsahující vernakulární glosy/překlady textu:

- anglické
- německé
- francouzské
- české
- polské

☞ Tištěné verze textu (incunabula):

1. edice - Zwolle 1481, 2. edice: Haguenau 1487)

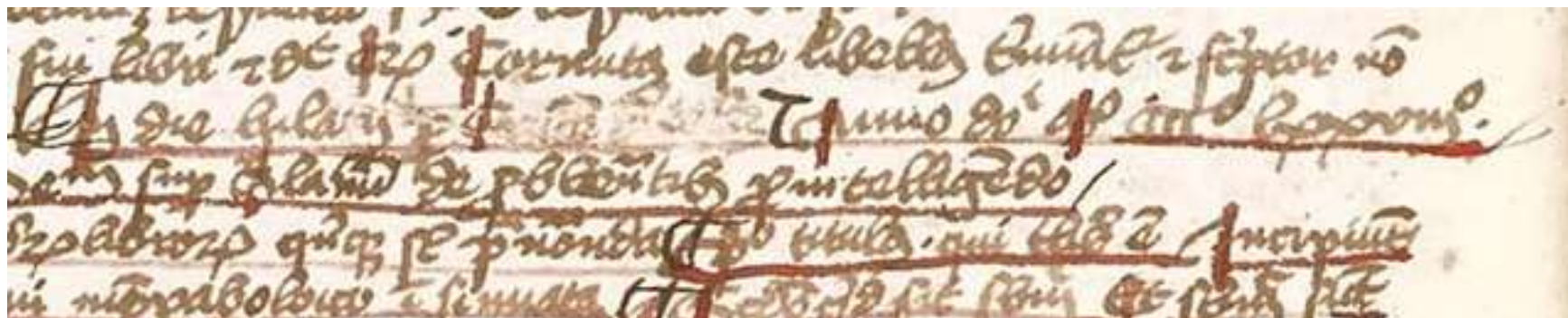
Cornutus s českými glosami

Rukopisy *Cornuta* s českými glosami:

- *SlovRohA*, Praha, NK, XI C 1, 1478 r.
- *SlovRohB*, Olomouc, CO. 300, XV *med.*
- *SlovRohC*, Praha, KapPraž, O 59, XIV *ex.*
- *SlovRohD*, Praha, NK, VIII G 29a, XIV *ex.* – XV *in.*
- *SlovRohE*, Praha, KapPraž, N 17, XIV *p. post.*

SlovRoha – základní informace

- Praha
- Národní knihovna, sign. XI C1
- 180v-185v
- dopsán 15. ledna 1478 rukou Kříže z Telče

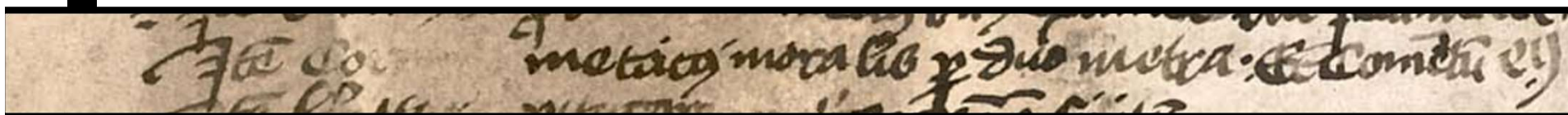
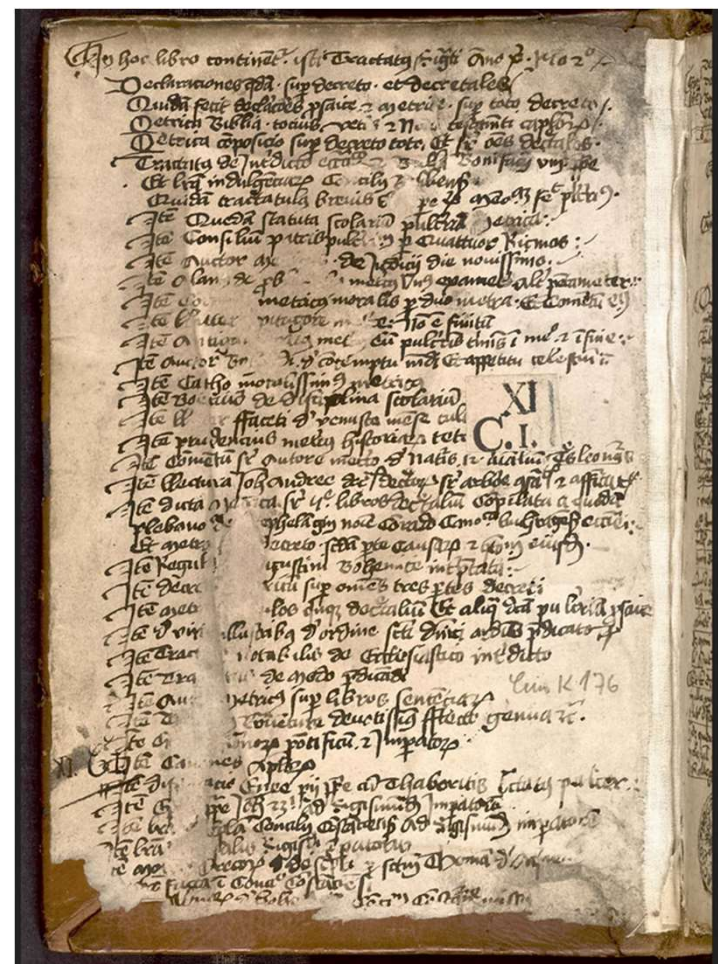
Kříž z Telče (1434–1504)

- kněz, kazatel, učitel, písař, sběratel...
- učitelem doložen v 1456 (Soběslav), 1457 (Roudnice nad Labem), 1477 (*preceptor*)
- po vstupu do kláštera (listopad 1478) nepůsobil téměř jako písař, ale spíše jako pořadatel a glosátor

Křížův rukopis

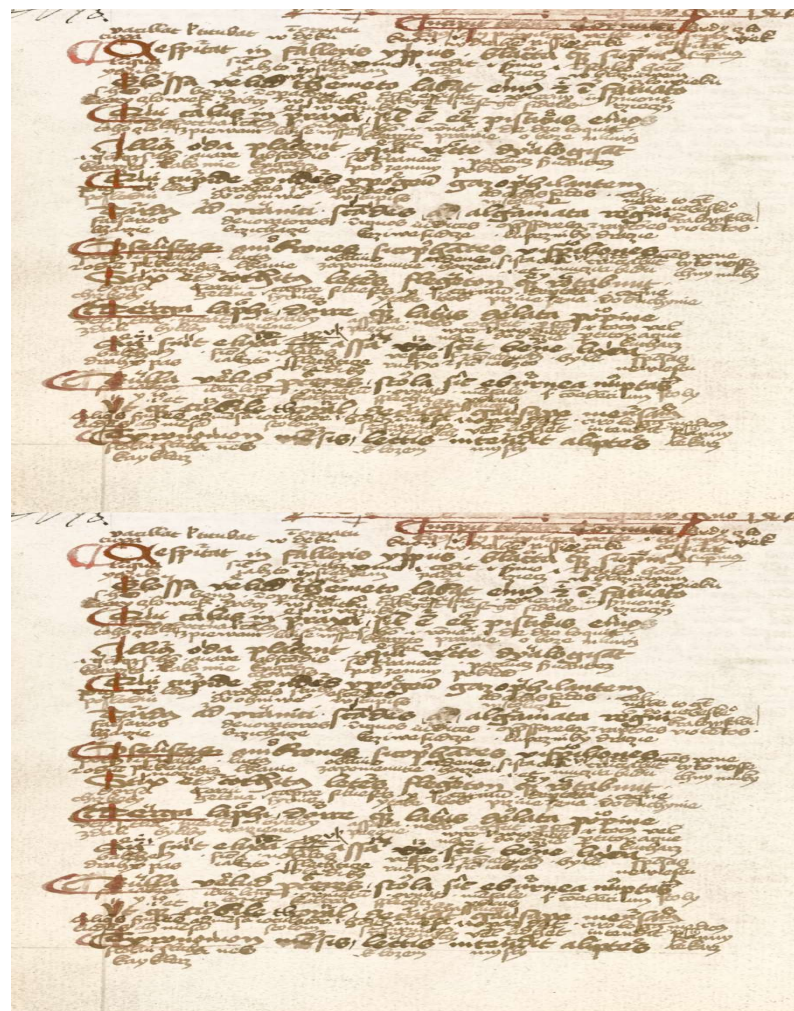
- rukopis uspořádan a svázan až v treboňském klášteře, asi v 1484
- v roce 1502 přidán obsah rukopisu

Struktura práce

2 části:

1. Veršovaný text čítanky – *Cornutus antiquus* nebo *Distigium* (21 dvojverší); později dopsáno dalších 21 dvojveršů (*Cornutus novus*) + závěr (8 dvojverší)
2. Komentář k výrazům z první části → výkladový slovník

Exemplum

2 3 1 6 4 5

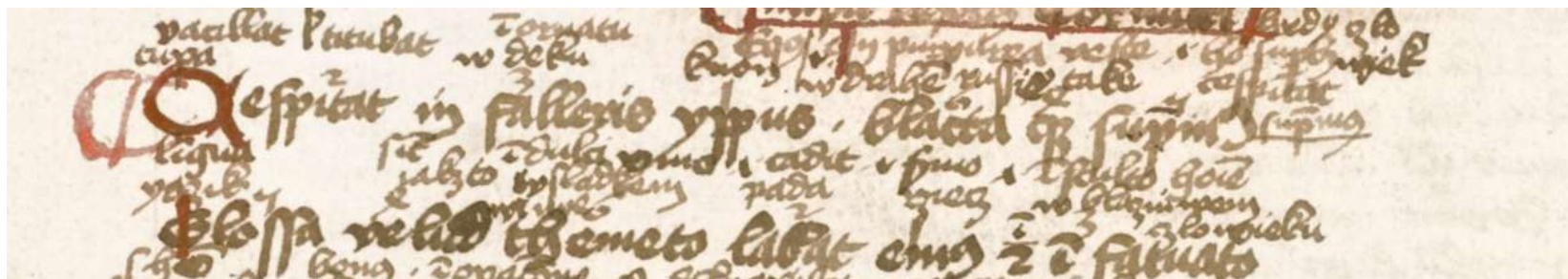
Cespitat in falleris yppus blactaque supinus

Dvojverší a *ordo simplex*

5 4 6 2 1 3

Glossa velud temeto labat, emus infatuato

latinské glosy

české glosy

vacillat vel titubat **tupá** | in ornatu **v deku** | equus **kuoň** | in purpurea veste **v drahém rúše** | **také** | id est homo superbus **hrdý člověk** cespitat

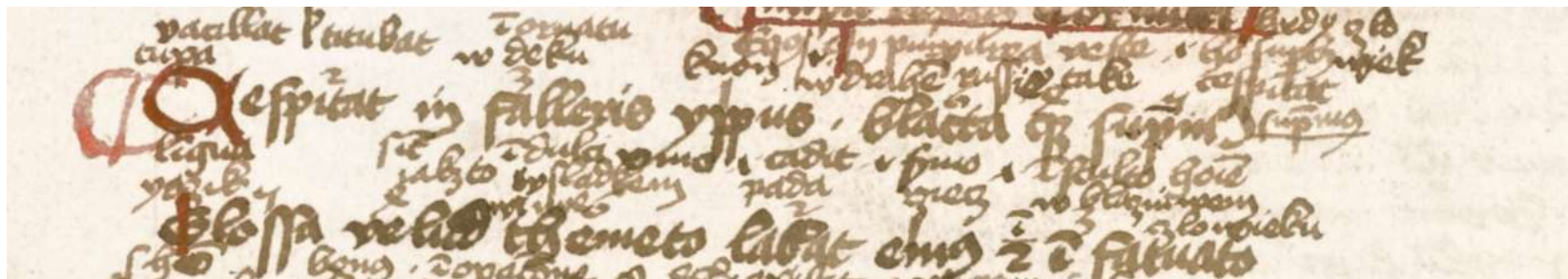
2 3 1 6 4 5

Cespitat in falleris yppus blactaque supinus

lingua **jazyk** | sicut **jakžto** | in dulci vino **v sladkém víně** | id est cadit **padá** | id est sermo **řeč** | id est in stulto homine **v bláznivém člověku**

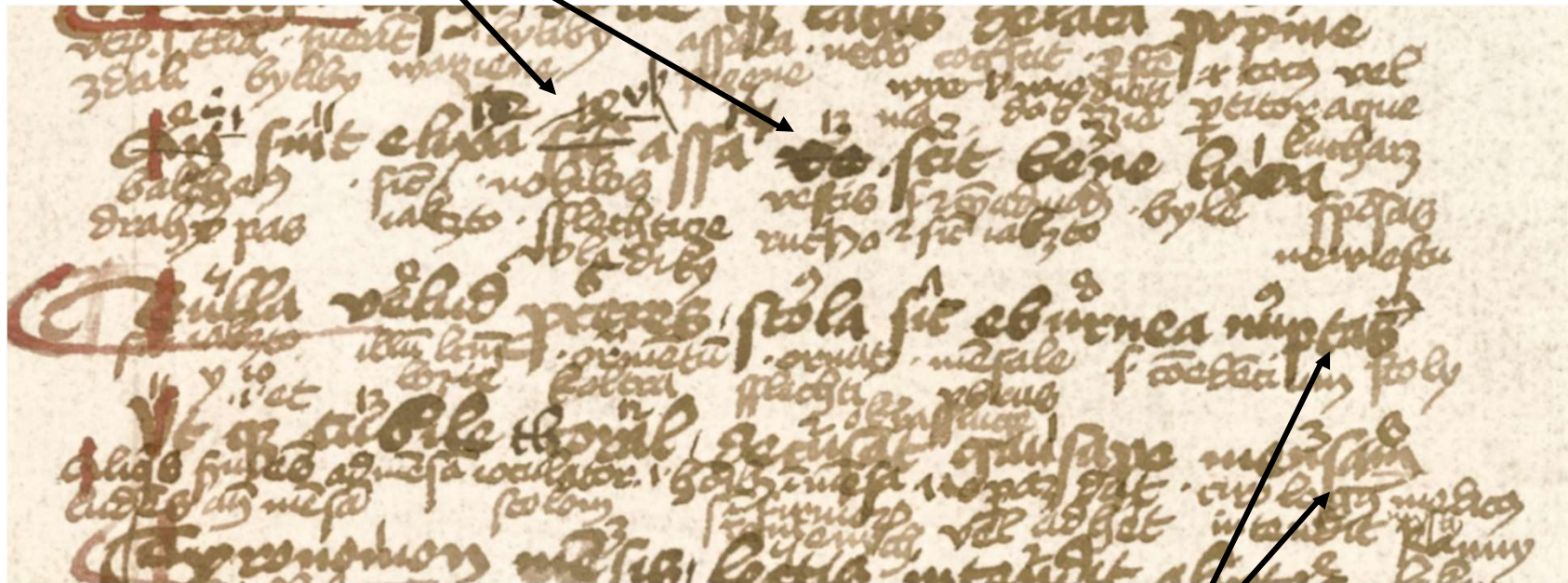
5 4 6 2 1 3

Glossa velud temeto labat, emus infatuato

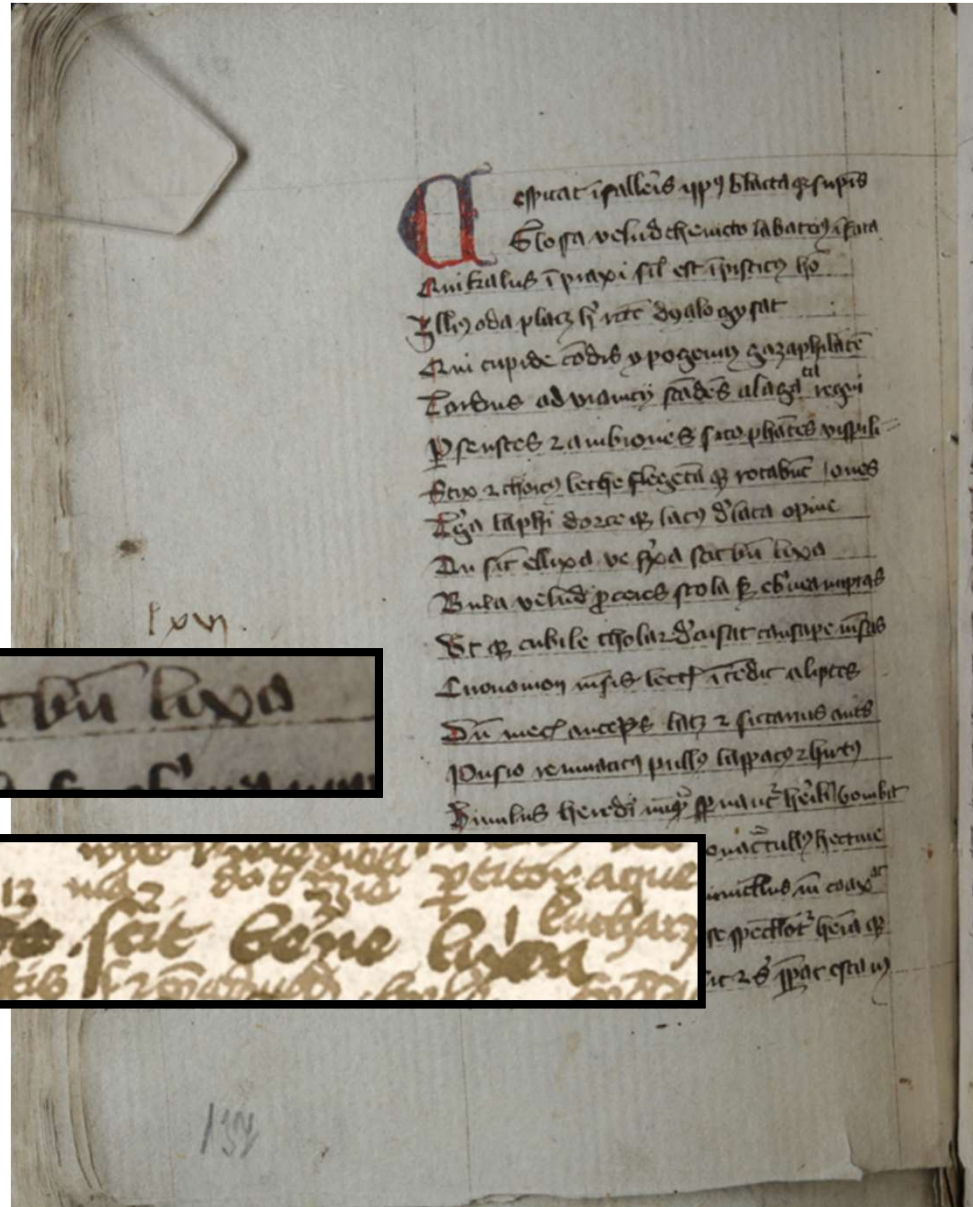
Revize textu

škrty a opravy

přizpůsobení latinského textu českým glosám

Třeboň C 1, fol. 68v

Du fir ellyod ve god parbu lya

12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Co jsme zpracovaly? (1)

- přečtení 21. dvojverší části *Cornutus antiquus*
- přiřazení *ordo simplex*
- přečtení latinských glos
- transliterace českých glos, připsání českých glos k latinským výrazům, transkripce českých glos
- Fellowship Josefa Dobrovského 2022

Co jsme zpracovaly? (2)

Dokument1

2/2

1.1.1901 0:00:00

180v **Incipit textus Cornuti**

1a Cespitat 2 vacillat vel titubat tupá in falleris 3 in ornatu v deku yppus 1 equus kuon blacta 6 in
purpurea veste v drahém rúše que 4 také supinus supinú] *později přepsáno na supernus (?)* 5]

když to naformátujeme takto ↑, OS nám to ve VW naformátuje takto ↓

2 <i>vacillat vel titubat</i> tupá	3 <i>in ornatu v deku</i>
1a <i>Cespitat</i>	<i>in falleris</i>

Česká slovní zásoba v *SlovRohA* (přehled z prvních 10 dvojverší)

Substantiva	Verba	Adiectiva	Jiné
dek, kůň, rúš, člověk, jazyk, víno, řeč, skutek, účinek, zpívanie, böh, poklad, stolicě, nebe, královstvie, lhář, břicháč, súdcě, lúpežník, dráč, močidlo, lkánie, zapomenutie, hořenie, muka, chřbet, jelen, bok, kuchyně, kuchař, pás, šlechtic, vladyka, rúcho, nevěsta, lože, koltra, ubrus, stól, sluha, kajklér, lékař, křovie, ptáčník, morděr, jěskyně, dietě, hřebec, jelének, pán, slon, bukač, osel, žába, roba, zrcadlo, paní, úrubek, podhlavně	tupati, padati, býti, líbiti sě, mluviti, krýti, chovati, vstúpiti, mučiti, přinesený, vařený, pečený, věděti, mieti, šlechtiti, okrašlovati, mysliti, tajiti sě, zhrdíní, řvátí, kukati, křičeti, držiecí, viděti, činiti, krmiti, zveden, zdržen, zhynúti, hořeti	drahý, hrdý, sladký, bláznivý, dobrý, věrný, podzemný, poslední, ohnivý, nebeský, křivý, pekelný, srní, bílý, stolní, ranný, raněný, tajný, řěpěný, chlupatý, šlechtný, divoký, malý,	v, také, jakžto, který, ten, všechen, kterýžto, právě, o, lakomě, to, do, i, tyto, zdali, nebo/neb, dobře, k, vozhřivě, nikdy, zajisté, a, ihned, ale, potom, sám, svůj, takež, sobě,

Dohromady (21 dvojverší) kolem 400 (sic!) českých výrazů (různé slovní druhy a tvary)

Kozojedy, 12-14.10.2022

Zajímavá slova (1)

inter homines semicubitales **mezi piedimužíky** | dominatur **kraluje** |
parvus homo **střpaslek** | alios oblique videns **šilhavý, brlovoký**, scilicet
regnat | scilicet inter homines modicum videntes **šilhavými**

3 4 2 1 5 6

Inter pigmeos regnat gnanus, scrabo luscus,

homo ligneum pedem habens **ščidlák**, scilicet regnat | id est inter homines
pedibus carentes **mezi beznohými** | eciam | pro et | homo unum oculum
habens **jednooký** | inter hominens nihil videntes

mezi slepými

1 2 5 4 3 6

Loripes extallos, monotalmus monotalmos sic quoque cecos.

Zajímavá slova (2)

inflacio virge virilis **kýla**, scilicet est, id est existit | id est nociva **zlá**,
škodlivá | id est luxurioso **snúbci** | id est innobiltas generis **kopřivný rod**,
id est nocivum | a | id est manus **ruka** | id est vacua **prázdná**, scilicet est
nociva

1 2 3 4 5 5

Hernia prava proco, spurtum genus et vola cassa,

i | fetor **smrad** | id est naso **chřípě neb nosa** | nocivus **zlý, škodlivý** | **jest** |
alba macula **bělmo** | id est oculi **oka**, scilicet est nociva

1 2 4 3 5 6

Et polipus rini malus est, glauconia ptalmi

Zajímavá slova (3)

spissum lignum **úrubek** | sicut **jakžto** | cum
ferro na **podhlavni** | subportatum **zveden**,
zdržen | annihilatur **zhyne** | ignitum
comburens **hoře**

2 1 5 4 6 3

Stipes ut andena sustentatus deperit ardens

podhlavně - hapax legomenon, které není zpracováno ve slovnících. Zachyceny jsou jen lexémy *hlavně* „podlouhlý kus dřeva (od konce hořící n. doutnající)“ (ESSC), *podhlavie* „místo pod hlavou (na loži)“ (Staročeský slovník), *podhlavnicě* „ohniště“ (Staročeský slovník).

Problémy (1)

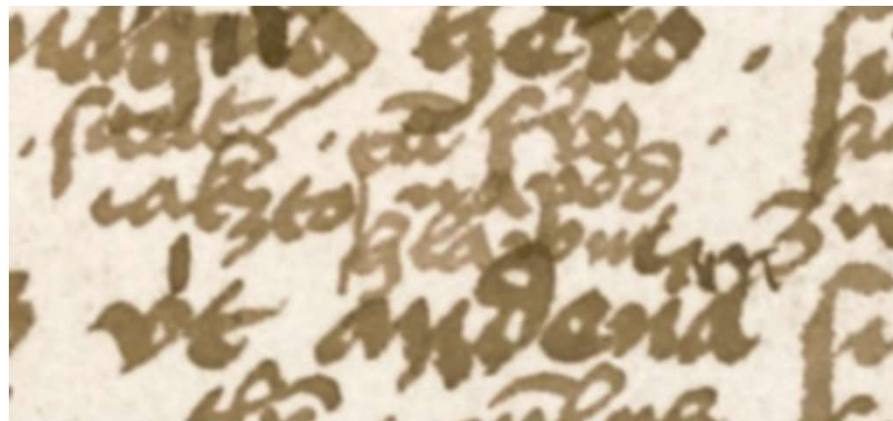
- rozlišení vrstev zápisu

sicut cum ferro

jakžto na podhlavni

1 5

ut andena [později
nadepsáno -m]

Problémy (2)

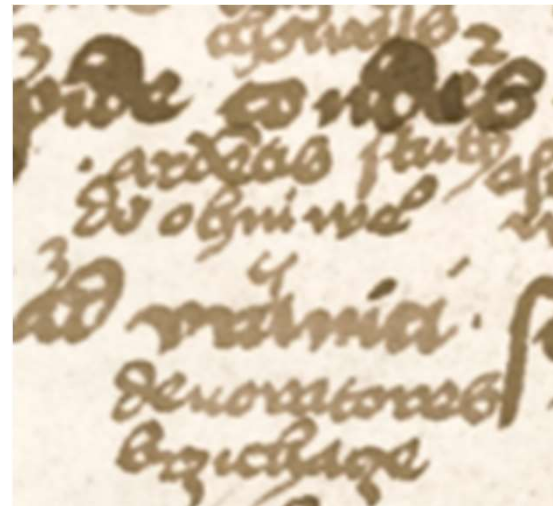
- nečitelná a nesnadno interpretovatelná slova

ardentis

do ohniveho stuty

3 4

ad Uranici

Další kroky

- publikace edice textu
- zpracování části *Cornutus novus*
- podrobnější analýza českých glos v *SlovRohA*, také ve srovnání s jinými rukopisy *Cornuta* s českými glosami (*SlovRoh B-E*)
- místo *Cornuta* v tvorbě Kříže z Telče
- rozsáhlá analýza v evropském kontextu

Bibliografie

E. Habel, 1908, Der Deutsche Cornutus. Teil I. Der Cornutus des Johannes de Garlandia, ein Schulbuch des 13. Jahrhunderts, Berlin, Mayer&Müller.

T. Hunt, 1991, Teaching and Learning Latin in Thirteenth-Century England, vol. I-III, Cambridge, D.S. Brewer.

P. Lendinara, 1991, Competing with Abbo: The Third Book of the *Bella Parisiace Urbis* of Abbo of Saint-Germain and the *Distigium* of John of Garland, *ANQ: A Quarterly Journal of Short Articles, Notes and Reviews*, 4:1, 6-11.

DĚKUJEME ZA
POZORNOST